

EBÜ'S-SALÂH el-HALEBİ

el-Kerâcîkî gibi birçok öğrenci yetiştirdi ve bütün bu faaliyetleriyle İsnâaşeriyye'nin meşhur âlimleri arasına girdi. 447 (1055) yılında çıktığı hac yolculuğundan dönerken Halep'te veya Kudüs yakınlarındaki Remle'de öldü.

Kelâm, fıkıh ve hadis âlimi olarak tanınan Ebü's-Salâh, Allah'ın sıfatları ve rü'yettullah gibi ilâhiyyât konularında tamamen Mu'tezile'nin görüşlerini benimsemiştir. Bazı kelâmî görüşleri şöyledir: Zâtının ötesinde Allah'ın sıfatları yoktur. Allah'ın kâdir, âlim ve mürid olduğu fiilleriyle ispat edilebilir. Bir fiil meydana getirmesi kâdir, fiilini sağlam halde yapması âlim, onu değişik alternatiflerden birine göre gerçekleştirmesi de mürid olduğunu gösterir. Fiilin delâlet etmediği ilâve bir niteliğin Allah'a atfedilmesi mâkul değildir. Mütakellim olan Allah'ın konuşması fiilinden ibaretir (*Takrîbû'l-ma'ârif*, s. 48-51, 66).

İnsanlar hatadan ve gûnahtan korunmuş olmadıkları için kendilerine rehberlik edecek mâsum önderlerin gönderilmesi ilâhî lutuf ve hikmetin gereğidir; bu önderler de peygamberlerle imamlardır. Hz. Peygamber'den sonra rehberlik görevini, Allah'la irtibat noktasında peygamberlerden farkı bulunmayan ve nasla belirlenen Hz. Ali ile onun soyundan gelen imamlar yürütmüştür. Bütün imamlar peygamberler gibi mâsum, verdikleri hükümlerde yanılmayan olağan üstü kişilerdir. Şeriat onların yaptığı açıklamalar dışında herhangi bir yolla anlaşıp uygulanamaz. On iki imamdan herhangi birini tanımayan veya peygamberlerin taşıdığı niteliklere sahip olduklarını kabul etmeyen kimseler mümin değildir (*a.g.e.*, s. 95, 100, 117, 119). Ebü's-Salâh, bazı âyet ve hadislerle dayanarak Ali ile evlâdının nas yoluyla imam tayin edildiğini, bunlara aykırı düşen hadislerin ise uydurma olduğunu ileri sürer (*a.g.e.*, s. 123, 124, 127, 144, 146).

Ebü's-Salâh el-Halebî'nin, nübüvvetle aynı kategoride gördüğü ve Hz. Ali ile onun soyundan gelen on bir imama tahsis ettiği imâmet nazariyesini, özellikle bu nazariyeyi benimsemeyen büyük müslüman çoğunluğunu ve ikinci halife Hz. Ömer'i tekfir edişini İslâm'la bağdaştırmak mümkün değildir. Ebü's-Salâh'ın delil olarak ileri sürdüğü âyetlerin konu ile bir ilgisi yoktur. Sahih görülebilecek bazı hadislerden de kendisi tarafından çıkarılan sonuçları elde etmek ilmî açıdan mümkün görülmemektedir (bk. İMÂMET).

Eserleri. Daha çok fıkıh ve kelâma dair olan eserlerinden sadece üçünün günümüze kadar geldiği bilinmektedir. 1. *Takrîbû'l-ma'ârif*. İsnâaşeriyye'nin önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilen eser Allah'ın birliği ve sıfatları (et-tevhîd ve'l-adl), nübüvvet, imâmet, ilk üç halife ile ilgili tenkitler ve "sâhibüzzamân"a ilişkin konulardan oluşmaktadır. Kitap, ilk üç halife ve onları tasvip eden ashap çoğunluğu hakkında İsnâaşeriyye'nin görüşlerini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Eser Rızâ el-Üstâzî tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (Kum 1363 hş./1404 h.). 2. *el-Burhân 'alâ şübûti'l-îmân*. Kelâma dair küçük bir risâle olup yazma nüshaları mevcuttur (*Takrîbû'l-ma'ârif*, nâşirin girişi, s. 23). 3. *el-Kâfi*. Muhammed Bâkır Meclîsî'ye ait *Biḥârü'l-envâr*'ın fıkıh kaynaklarından (Kum 1362 hş./1403 h.). Bunların dışında Şîa kaynaklarında zikredilen, ancak günümüze ulaşmış olmadığı bilinemeyen bazı eserleri de vardır (*a.g.e.*, nâşirin girişi, s. 18-20).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü's-Salâh el-Halebî, *Takrîbû'l-ma'ârif* (nşr. Rızâ el-Üstâzî), Kum 1363 hş., s. 48-51, 66, 95, 100, 117, 119, 123, 124, 127, 144, 146, 160, ayrıca nâşirin girişi, s. 3-26; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 71; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Bağdad 1385, II, 46, 120, 149; Abbas el-Kummî, *Sefinetü'l-bihâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Murtazâ), II, 42; A'yanü's-Şî'a, III, 634-635.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EBÜ'S-SALT ed-DÂNİ

(أبو الصلت الداني)

Ebü's-Salt Ümeyye b. Abdil'azîz b. Ebî's-Salt ed-Dânî el-İşbîlî el-Endülüsi (ö. 529/1134)

Endülüslü filozof,
şair, müzisyen, tabip, tarihçi,
astrolog ve mühendis.

460 (1068) yılında Endülü'sün doğusundaki Dâniye'de (Denia) doğdu. İlk tahsilini memleketinde Dâniye Kadısı Ebü'l-Velîd el-Vakkâşî'den yaptıktan sonra İşbîliye'ye (Sevilla) gitti; orada birçok âlimden edebiyat, felsefe, tıp, matematik, geometri, fizik, astronomi, botanik ve müzik dersleri aldı. Ebü's-Salt'ı İspanya'nın en muteber tabiplerinden biri olarak tanıtan M. Meyerhof, onun tıp bilgisini İbn Zühr'ün (ö. 525/1131) akrabası, kabiliyetli bir şair, müzisyen ve matematikçi olmakla kalmayıp Ahmed el-Gâfîkî gibi bir tabiat âliminin yanında görül-

düğünden bahseder (*Studies in Medieval Arabic Medicine*, s. 54). Yirmi yaşında iken maddî imkânlar ve ilim yönünden kendi ülkesine göre daha iyi durumda olan Mısır'a gitmek niyetiyle İşbîliye'den yola çıkmışsa da ancak 489 (1096) yılının kurban bayramı günü annesiyle birlikte İskenderiye'ye vardığını İbn Hallikân kaydetmektedir (*Vefeyât*, I, 246). Önce İskenderiye'de bir süre kalarak bilgilerini geliştirmeye çalışan Ebü's-Salt, daha sonra Halife Âmir-Biahkâmillâh devrinde (1101-1130) Kahire'ye giderek oraya yerleşti. Vezir Efdal b. Bedr el-Cemâlî'nin yakın dostlarından olan hazinekar Tâcülmeâlî Muhtâr onu himayesine aldı. Bir süre kendisine tıp ve astronomi alanlarında başarılı hizmetler veren Ebü's-Salt'ı Efdal b. Bedr'e tanıtarak zamanının kâtiplerinden üstün olduğu hususunda âlimlerin ittifak ettiklerini söyledi. Ebü's-Salt böylece Efdal b. Bedr'in kâtibi olduysa da bir müddet sonra Tâcülmeâlî'nin gözden düşmesi ve hapsedilmesi üzerine eski kâtip Ebü'l-Hasan Ali b. Ca'fer b. Nûn'un gayretleriyle o da görevinden alındı ve Kahire'deki büyük sarayın bitişiğinde bulunan Hizânetü'l-bünûd'da hapsedildi. Üç yıl kadar sonra 1111'de serbest bırakılınca tekrar İskenderiye'ye döndü; ardından da Mehdiye (Tunus) Emîri Ebü Tâhir Yahyâ b. Temîm'in yanına gitmek üzere 506 (1112) yılında Mısır'dan ayrıldı.

İyi bir tabip ve filozofun tabiat ve matematik ilimlerine, özellikle astroloji ve müzik gibi yan disiplinlere muhtaç olduğunu söyleyen Ebü's-Salt Mısır'da iken Galen ve Hipokrat'ın eserlerini inceledi ve tesbit ettiği bazı karmaşık problemlere dikkat çekti. Bunları çözümleyecek bir âlim bulamadığından dolayı daha sonra yazdığı *er-Risâletü'l-Mısrîyye* adlı eserinde (s. 31-32) Mısırlılar'ı eleştirdi. Astronomiyle uğraşmış ve bu konuda eser yazmış olan Ebü's-Salt'ın, Makkarî'nin naklettiği bir şiirinde (*Nefḥu't-tib*, I, 498; II, 110) Kahire dışında Karâfe yakınlarındaki bir vadide bulunan rasathâneyi tanıtırıp övmesi dikkate alınırsa rasat işiyle de yakından ilgilendiği söylenebilir. Kaynaklardan onun Mısır'da çok sayıda öğrenci yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Yâkût el-Hamevî'nin bildirdiğine göre Süleyman b. Feyyâz el-İskenderânî ve astrolog Ebü Abdullah eş-Şâmî onun öğrencileri idiler (*Mu'cemü'l-üdebâ*, VII, 67-68, 69).

Ebü's-Salt 506'da (1112) Sanhâciler'in başşehri Mehdiye'ye gittiğinde Emîr Ebü

Tâhir Yahyâ b. Temîm tarafından karşılandı ve kendisine iyi bir mevki verildi. Bu sebeple Mehdiye'ye yerleşti ve burada kaleme aldığı *er-Risâletü'l-Mısrîyye* adlı eserini Emîr Ebû Tâhir'e takdim etti. Daha sonra Sanhâciler tarafından, 510 (1116) yılı civarında Mısır'a Fâtımî Halifesi Âmir-Biahkâmillâh'a elçi olarak gönderildi (İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 257; Makkarî, II, 105). Ebü's-Salt'ın Sanhâciler nezdindeki hayatını bilmeyen İbn Ebû Usaybia (II, 53) onun Mısır'dan ayrıldıktan sonra Endülüs'e döndüğünü zannetmiştir. Fakat Ebü's-Salt'ın Mısır'a elçi olarak gönderildiği tarihi ve İskenderiye'de ikinci defa hapsedilmesi ne sebep olan olayı tesbit eden de yalnız İbn Ebû Usaybia olmuştur. Onun anlattığına göre Ebü's-Salt Efdal b. Bedr'e, masraflarını karşılaması halinde İskenderiye Limanı'na yakın bir yerde batan bakır yüklü bir gemiyi çıkarabileceğini söylemiş ve kendi bulduğu özel bir tekniikle gemiyi kurtarmaya koyulmuştu. Batık gemiden daha büyük bir gemi yaparak gerekli makinelerle donatmış, sarkıttığı ibrişim halatlarla gemiyi su yüzüne çıkarmaya çalışmıştı. Ancak son anda halatların kopması üzerine gemi tekrar sulara gömülünce Ebü's-Salt vezir tarafından hapsedilmişti (*Uyûnû'l-enbâ*, II, 53).

Ebü's-Salt ikinci defa geldiği Mısır'da resmî görevini tamamladıktan sonra belki de Vezir Efdal'ın ilgisini çekmek, mühendislikteki başarısını göstererek yeniden onun dostluğunu kazanmak ümidiyle giriştiği bu iş sonunda yine hapse düşünce bu defa bir kütüphaneye kapatıldığından birtakım şiirleri başta olmak üzere bazı eserlerini kaleme alma fırsatını bulmuştur. Yâkût el-Hamevî onun Aristo'ya nisbet edilen kütüphanede hapsedildiğini kaydeder (*Mu'cemû'l-üdebâ*, VII, 67-68). Bir müddet hapiste kaldıktan sonra Mısırlı dostlarının aracılığı ile serbest bırakıldı. Hapisten kurtulması için çalışanlardan biri de dostu olduğu anlaşılan İbnü's-Sayraffî idi (İbn Ebû Usaybia, II, 53-54). Muhtemelen bir kasidesinin yazılış tarihi olan 1120 yılı sonlarında (İmâdüddin el-İsfahânî, IV/1, s. 227) veya Efdal b. Bedr'in şehid edildiği 1121 yılı Ramazanından önce serbest bırakılan Ebü's-Salt Mehdiye'ye döndü. Ömrünün sonuna kadar orada yaşadı. 1 Muharrem 529 (22 Ekim 1134) tarihinde vefat etti ve Mehdiye yakınındaki Münestîr'de defnedildi.

Sanhâciler'in son üç emîri tarafından itibar gördüğü için onların hizmetinde çalışan Ebü's-Salt her üç emîri de şiirleriyle övmüştür. Kendisini ilk kabul eden Ebû Tâhir Yahyâ el-Murtazâ'ya, daha sonra oğlu Ali'ye ve torunu Hasan'a edebiyat, felsefe, güzel sanatlar, astronomi, sosyal ve riyâzî ilimler ve mühendislik alanlarında başarılı hizmetlerde bulundu. Mehdiye'de Sanhâciler'e ait bir tersane ile kimya meraklısı Ebû Tâhir Yahyâ tarafından kurulmuş bir kimya mühendishânesinin bulunduğu bilinmektedir (İbn İzârî, I, 303, 305). Buna göre Ebü's-Salt'ın özellikle bu iki kurumda çalışmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Ebü's-Salt'ın çok iyi müzik bildiği, güzel ud çaldığı ve lirik şiirler yazan ince ruhlu bir şair olduğu kaynaklarda özellikle belirtilmektedir (İbn Ebû Usaybia, II, 52-53). Ayrıca müzik alanında eserler kaleme almış, birçok anonim Kuzey Afrika şiirini bestelemiştir; bu bestelerin yüzyıllar boyu yaşadığı haber verilmektedir (İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 257; Makkarî, II, 106; L. Leclerc, II, 74). Çağdaş yazar H. G. Farmer, Ebü's-Salt'ın besteci olarak Kuzey Afrika müzikisi üzerinde küçümsenemeyecek bir etkisinin bulunduğunu tesbit etmiştir (*A History of Arabian Music*, s. 222).

Eserleri. 1. *el-'Amel bi'l-usturlâb*. Astronomi aletlerinden usturlap ve kullanılışı hakkında doksan babdan oluşan bir eserdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (III. Ahmed, nr. 3482/4, vr. 52^b-93^b), Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi, nr. 2021; Lâleli, nr. 2726/4), İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Muallim Cevdet, nr. K 537) ve Bağdat'ta el-Methafü'l-İrâkî (nr. 1248), Dublin'de Chester Beatty'de (nr. 3183) yazma nüshaları vardır (diğer nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 641; *Suppl.*, I, 889). Kıftı ayrıca onun usturlap hakkında bir şiirini nakleder (*İhbarû'l-'ulemâ*, s. 58). 2. *el-Edviyetü'l-müfrede*. İlaçlara dair bir eser olup insan vücudunun organlarına göre düzenlenmiştir. Bu eserin aslını bulamayan L. Leclerc ve M. Meyerhof gibi Batılı bilim tarihçileri, onun kaybolduğunu sanarak daha sonra aynı konuda bir eser kaleme alan İbnü'l-Baytâr'ın kitabında yirmiden fazla yerde Ebü's-Salt'tan nakiller yapıldığını tesbit etmişlerse de (*Histoire de la médecine Arabe*, II, 74; *Studies in Medieval Arabic Medicine*, s. 16) bunun eserin gerçek değerini takdire yetmediğini itiraf etmişlerdir. XII. Yüz-

yılda Batı'da müsbet ilmin yükselişinin temelinde, müslümanların ilmî eserlerinin Latince'ye tercüme edilerek fikrî zenginliklerinin hristiyan dünyasına aktarılmasının bulunduğunu kabul eden M. Meyerhof, "Tıp bu konuda en önde gelir; fakat İspanya yarımadası eczacılığı kifayetsiz bir şekilde tercüme edilmiştir. Bunlardan biri de Ebü's-Salt Ümeyye'nin eseri olmuştur" der (*Studies in Medieval Arabic Medicine*, s. 38-39). Eserin başlıca nüshaları Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1815/1, 1-49 varak; bk. Ateş, s. 31; Şeşen, s. 123-124), Rabat'ta el-Hizânetü'l-âmme li'l-kütüb ve'l-vesâik'te (Mecmua, nr. 281 K; bk. Zirikli, II, 23) bulunmaktadır (diğer nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 641; *Suppl.*, I, 889). *el-Edviyetü'l-müfrede*, XIII. yüzyılda meşhur fizikçi Arnold de Vilanova tarafından Latince'ye, XIV. yüzyılda Yehûda b. Salomon Nathan tarafından İbrânîce'ye çevrilmiştir (*El²* [İng.], I, 149). İkinci tercümenin bilinen tek nüshası Oxford'da bulunmaktadır (M. Meyerhof, *Studies in Medieval Arabic Medicine*, s. 39). Doğu'da ve Batı'da aynı konudaki birçok ünlü kitaba kaynak olduğu tesbit edilen bu eser münasebetiyle XII. yüzyıl İspanya müslümanlarında eczacılık ve nebatat tarihinin Ebü's-Salt'tan itibaren başlatılması gerektiği ileri sürülmektedir (a.g.e., s. 16). 3. *el-İntişâr li-Huneyn b. İshâk 'alâ 'Alî b. Rıdvân fî reddihî li-Mesâ'ili Huneyn*. Mısırlı meşhur tabip Ebü'l-Hasan Ali b. Rıdvân'ın (ö. 453/1061), Huneyn b. İshâk'ın (ö. 260/873) *el-Mesâ'il fî uşûlî't-ıb* adlı eserine yaptığı tenkitlere karşı yazılmıştır. Eserin adı *el-Vâfi bi'l-vefeyât*'ta (IX, 403) *el-İntişâr fî uşûlî't-ıb*; *Vefeyâtü'l-a'yân* (I, 247), *Mir'âtü'l-cenân* (III, 253), *Keşfü'z-zunûn* (I, 173) ve *Süllemü'l-vüşûl*'de (vr. 56^a) *el-İntişâr fî'r-red 'alâ 'Alî b. Rıdvân fî reddihî 'alâ Huneyn b. İshâk fî Mesâ'ilih* olarak geçmektedir. L. Leclerc, eserin bir nüshasının Escorial Library'de bulunduğunu kaydetmektedir (*Histoire de la médecine Arabe*, II, 75). 4. *Takvîmü'z-zihni fi'l-manâhik*. Aristo mantığına dair küçük bir risâledir. Yazma nüshası Escorial Library'de mevcut olan eser (Brockelmann, *GAL*, I, 641), İspanyolca çevirisiyle birlikte A. G. Palencia tarafından yayımlanmıştır (Madrid 1915). 5. *el-Vecîz fî 'ilmi'l-hey'e*. Efdal b. Bedr için hapisanede iken yazdığı bu eser kullanışlı bir astronomi el kitabıdır. Eser kendisine takdim edilince Efdal kitabı astrologu Ebû Abdullah

el-Halebî'ye göstermiş, o da, "Bu kitap-
tan öğrenciler faydalanamaz, astrono-
mi bilgisi olup bunu görmeyen de mah-
rum sayılır" demiştir (İbn Hallikân, I, 247;
Yâfiî, III, 253-254). Escorial Library'de mev-
cut astronomiyle ilgili bir kitapta bulu-
nan bazı kısımların (Brockelmann, GAL,
I, 641) bu eserden alınmış olması muh-
temeldir. 6. *el-İktisâr fi'l-hendese*. Bu
eserin adını kaydeden İbn Haldûn Öklid
geometrisinin bir özeti olduğunu belir-
tir (*Muḥaddime*, III, 1131-1132); ayrıca
eseri Batlamyus'un *el-Mecisti*'sinin özet-
leri arasında da zikreder (a.g.e., III, 1135).
İbn Ebû Usaybia (*ʿUyûnû'l-enbâ*, II, 62)
ve Kâtib Çelebî (*Keşfü'z-zunûn*, I, 147; *Sül-
lemû'l-vüṣûl*, vr. 56^a) bu eseri *Kitâb fi'l-
Hendese* adıyla zikretmişlerdir. 7. *Dîvân-
nû'r-resâ'il*. Tabiat felsefesi kapsamın-
da kendisine sorulan astronomi, mate-
matik, kozmografya ve fizik konuların-
daki altı soruya verdiği cevapları ihtiva
eder. Escorial Library'de (nr. 643/2) bir
nüshası vardır (Suter, nr. 272; *El*² (İng.),
I, 149 [*Mesâ'il adiyala*]). 8. *er-Risâletü'l-
Mısrîyye*. Mehdiye'ye gidince daha ön-
ce Mısır'da gördüğü insanlarla tabiat ve
kültür varlıkları hakkında yazdığı bu ese-
ri Emîr Ebû Tâhir Yahyâ'ya ithaf etmiş-
tir. Son derece önemli bilgiler ihtiva eden
kitapta Mısır ve Nil coğrafyası, iklimi,
Mısır'da Firavunlar devrinden İslâm'a
kadar yaşayan halkların sosyolojik yapı-
ları, dünya görüşleri, ahlâk ve inançla-
rı, piramitler, heykeller, Mısır'ın eski ve
yeni başşehirleri, ilk ve Helenistik dönem
filozof ve bilginleri, Mısır'da görüştüğü
tabipler, astrologlar, meşhur edipler,
şairler ve diğer aydınlar hakkında mâ-
lumat verir ve onların şiirlerinden örne-
kler kaydeder. Bilim tarihine ışık tutan
eser bugün de coğrafyacı, tarihçi, arke-
olog, sosyolog, filozof, tabip, astrolog ve
edebiyatçıların başvurduğu önemli bir
kaynak kabul edilmektedir. Kitaptan alın-
tı yapan pek çok yazar arasında Yâkût
el-Hamevî, İmâdüddin Kâtib el-İsfahâ-
nî, Kıftî, İbn Ebû Usaybia, Es'ad b. Mem-
mâtî, İbn Tağrıberdî, Makkarî, Makrîzî,
Ca'fer b. Sa'leb el-Üdfûvî ve Süyûtî gibi
âlimler yer almaktadır. Abdüsselâm Hâ-
rûn eseri, Kahire'de bulduğu yazmaları
(Dârü'l-kütüb, Edeb, nr. 601; Tarih, nr. 354)
esas alarak *Nevâdirü'l-maḥtûṭât* içinde
yayımlamıştır (Kahire 1370/1951, 1392/
1972). Ebü's-Salt'ın ayrıca, Kuzey Afri-
ka'da devlet kuran Sanhâce kabilesiyle
ilgili olarak tarihî, sosyolojik, filolojik ve
folklorik bilgiler ihtiva eden *ed-Dibâce
fi mefâhiri Şanhâce* ile *ʿAmelû's-şâfi-*

ḥatî'l-câmî^a adlı eserlerinin bulundu-
ğu kaynaklarda zikredilmektedir. 9. *Ri-
sâle fi'l-mûsikî*. Aslı kayıp olmakla bir-
likte İbrânice'ye yapılmış anonim bir ter-
cümesi Bibliothèque Nationale'in İbrâ-
nice yazmalar kısmında bulunmaktadır
(nr. 1036). G. Sarton'a göre eser ayrıca
Villanova'lı Arnaldo tarafından *Simplicia*
adıyla Latince'ye çevrilmiştir (*Introduc-
tion*, II/1, s. 230; geniş bilgi için bk. Far-
mer, s. 221-222). 10. *ez-Zeyl ʿalâ Târihi'l-
Ḳayrevân*. İbn Rakîk'in (ö. 417/1026'dan
sonra) Kayrevan tarihine dair eserinin
zeylidir. Son Sanhâcî emîri Hasan için
kaleme alınan eser İbn Rakîk'in bıraktı-
ğı yerden devam etmekte ve olayları Si-
cilya Kralı Roger'in Ahâsî adasına saldı-
rıp Emîr Hasan tarafından hezimete uğ-
ratıldığı 517 (1123) yılına kadar getirdik-
ten sonra bu deniz savaşını anlatarak
sona ermektedir (İbn İzârî, I, 309; Ticânî,
s. 125). Ebü's-Salt bu eseriyle tarihçiler
arasında da önemli bir yer kazanmıştır.
Onun bu kitabından İbn İzârî *el-Beyâ-
nû'l-Muğrib*'inde, Ticânî *er-Rihle*'sin-
de ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb *el-İḥâta*'-
sında alıntılarda bulunmuştur. 11. *Hadî-
katü'l-edeb*. İbn Ebû Usaybia'nın bu ad-
la zikrettiği eser (*ʿUyûnû'l-enbâ*, II, 62),
Ebü's-Salt'ın kendi zamanında yaşayan
Arap şairleri hakkında bilgi verip şiirle-
rinden derlemeler yaptığı bir çalışma-
dır. Kitap, Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin (ö.
429/1038) *Yetîmetü'd-dehr*'i üslûbun-
da ve onun bir zeyli gibi telif edilmiştir.
Çeşitli kaynaklarda *el-Hadîka fi muḥ-
târi eş-ʿarî'l-muḥdesîn*, *el-Hadîka fi
muḥtârin min eş-ʿarî'l-muḥdesîn*, *el-
Ḥadîka fi şuʿarâ'i Endelüs* ve *Kitâ-
bü'l-Ḥadîka fi şuʿarâ'i'l-aşr* adlarıyla
zikredilen eserden pek çok müellif
faydalanmış ve alıntı yapmıştır. 12. *el-
Mülehu'l-aşriyye min şuʿarâ'i eh-
li'l-Endelüs ve't-tâni'ine ʿaleyhâ*. En-
dülüsli olan ve Endülüs'e uğrayan Arap
şairleri hakkında bilgi verip onlardan şi-
irler nakleden bir eserdir (İbn Ebû Usay-
bia, II, 62; *Hedîyyetü'l-ʿarîfin*, I, 228). 13.
Dîvân. Ebü's-Salt'ın bütün şiirlerini top-
ladığı divanın aslı kayıptır; ancak İmâ-
düddin el-İsfahânî ve Ticânî gibi müel-
liflerin ondan yaptıkları nakiller mevcut-
tur. Bu şiirler toplanarak *Dîvânü'l-Ḥa-
kîm Ümeyye b. ʿAbdilʿazîz ed-Dânî*
adıyla yayımlanmıştır (Tunus 1979). 14.
*Kitâb fi'l-meʿânî'l-muḥtelife li-lafzati
nokta*. Arapça'daki "nokta" kelimesinin
çeşitli sözlük anlamları hakkında yazıl-
mış olan eserin bir nüshası Leiden Üni-
versitesi Kütüphanesi'nde bulunmakta-
dır (nr. 1024).

BİBLİYOGRAFYA:

Ebü's-Salt ed-Dânî, *er-Risâletü'l-Mısrîyye*
(*el-Kitâb*, III/4-5 içinde), Kahire 1947, s. 575-
581, 758-764; a.e. Abdüsselâm Hârûn, *Ne-
vâdirü'l-maḥtûṭât* içinde, Kahire 1392/1972;
İmâdüddin el-İsfahânî, *Ḥartdetü'l-kaşr ve cer-
tetü'l-aşr* (nşr. Ömer ed-Desûkî — Ali Abdüla-
zîm), Kahire, ts., IV/1, s. 223-347; Yâkût, *Muʿce-
mü'l-üdebaʿ*, VII, 52-70; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-
ulemâ*, s. 57-58; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mukteḍab
min Kitâbi Tuḥfetü'l-kâdim* (nşr. İbrâhim el-
Ebyârî), Kahire 1402/1982, s. 56-60; İbn Ebû
Usaybia, *ʿUyûnû'l-enbâ*, Kahire 1299/1882,
II, 52-62; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 243-247; İbn
Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 256-257; a.mlf.,
Tuḥfetü'l-müberraizîn (nşr. Ridvân ed-Dâye),
Dimaşk 1987, s. 63-65; Muhammed b. Mah-
mûd eş-Şehrezûrî, *Nüzhetü'l-ervâḥ ve ravza-
tü'l-eḫrâḥ* (nşr. S. Hurşid Ahmed), Haydarâbâd
1396/1976, II, 57; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğ-
rib*, I, 303, 305, 309, 312; Yâfiî, *Mirʿatü'l-ce-
nân*, III, 253-254; Ticânî, *er-Rihle*, Tunus 1981,
s. 125; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 402-406; İbn Hal-
dûn, *Muḥaddime*, III, 1131-1132, 1135; Makrî-
zî, *el-Ḥiṭa*, I, 408, 423-424, 462-463; Makka-
rî, *Nefḥu't-tib*, I, 496-499; II, 105-110; Kâtib
Çelebi, *Süllemü'l-vüṣûl*, Süleymaniye Ktp., Şe-
hid Ali Paşa, nr. 1887, vr. 56^a; *Keşfü'z-zunûn*, I,
51, 147, 173, 305, 469, 646, 772, 777, 845, 891,
894; II, 1103, 1472, 2004; L. Leclerc, *Histoire de
la médecine Arabe*, Paris 1876 — Rabat 1980,
II, 74-75; Suter, *Die Mathematiker*, nr. 272;
Brockelmann, GAL, I, 641; *Suppl.*, I, 889; *İzâ-
hu'l-meknûn*, II, 111; *Hedîyyetü'l-ʿarîfin*, I, 228;
Ziriklî, *el-Aʿlâm*, II, 23; Ahmed Emîn, *Zuḥrû'l-
İslâm*, Kahire 1966, II, 195-196; Sezgin, GAS,
II, 441; Ullmann, *Die Medizin*, s. 376; H. G. Far-
mer, *A History of Arabian Music to the XIII th
Century*, London 1973, s. 221-222; Sarton, *In-
troduction*, II/1, s. 230; Şeşen, *Fihrisü'l-maḥ-
tûṭâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 123-124; Kadri Hafız
Tükân, *Türâsü'l-ʿArabî'l-ilmî fi'r-riyâziyyât
ve'l-felek*, Nablus 1963, s. 337-339; M. Meyer-
hof, "VII - Mediaeval Jewish Pysicians in the
Near East: From Arabic Sources", *Studies in
Medieval Arabic Medicine: Theory and Practi-
ce*, London 1984, s. 443; a.mlf., "IX - Maimo-
nides Against Galen on Philosophy and Cos-
mogony", a.e., s. 54; a.mlf., "X - Esquisse d'his-
toire de la pharmacologie et botanique chez
les musulmans d'Espagne", a.e., s. 16, 38-39;
Ahmet Ates, "el-Maḥtûṭâtü'l-ʿArabîyye fi mek-
tebatü'l-Anadol: Maḥtûṭât min Mektebeti Ma-
nisa el-ʿumûmiyye", *MMMA* (Kahire), IV (1958),
s. 31; S. M. Stern, "Abu'l-Salt Umayya", *El*²
(İng.), I, 149.

CEMİL AKPINAR

EBÜ's-SERÂYÂ eş-ŞEYBÂNÎ

(أبو السرايا الشيباني)

Ebü's-Serâyâ eş-Serî
b. Mansûr eş-Şeybânî
(ö. 200/815)

Abbâsiler'e karşı ayaklanan
bir Şii maceraperest.

Hayatının ilk dönemleri hakkında ye-
terli bilgi yoktur; yol kesip eşkıyalık yap-
tığı rivayet edilir. Onun Şeybânîler'e (Be-
nî Şeybân) mensup olduğu anlaşılmakta-
dır (Taberî, VIII, 528). Topladığı birkaç ki-